

МІКРОСКОПІЧНІ ГРИБИ ЯК ОБ'ЄКТ БАГАТОВЕКТОРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (ДО 60-РІЧЧЯ КОНДРАТЮК ТЕТЯНИ ОЛЕКСІЇВНИ)

На науковому життєвому шляху Кондратюк Тетяни Олексіївни, старшого наукового співробітника НДЛ "Фармакології і експериментальної патології" ННЦ "Інститут біології та медицини" Київського національного університету імені Тараса Шевченка була велика кількість об'єктів досліджень: мікроорганізми і якість питної води, мікроорганізми-пошкоджувачів авіаційного палива, паливної системи літаків; мікроскопічні гриби-пошкоджувачів музейних колекцій тощо. Основна частина її наукового доробку була присвячена дослідженням, спрямованим на з'ясування причин біопшкодження пам'яток історії та культури, визначення шляхів їхнього подальшого збереження та захисту від пошкоджень, яких завдають мікроскопічні гриби.

Після закінчення кафедри мікробіології Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка в 1982 р. Тетяна Олексіївна була направлена на роботу в Державну науково-дослідну реставраційну майстерню (після 1992 р. – Національний науково-дослідний реставраційний центр України Міністерства культури України), де працювала на посадах наукового співробітника та завідувача відділу. У тісній співпраці з колегами Інституту мікробіології та вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України Тетяною Олексіївною було детально вивчено видове різноманіття та морфолого-фізіологічні особливості мікроскопічних грибів-пошкоджувачів музейних творів темперного та олійного живопису, зокрема українських ікон XVII–XIX ст. Маючи можливість працювати з різноманітними пам'ятками XVI–XIX ст., Тетяна Олексіївна сприймала ці дослідження як можливість дотику до минулих епох і виконувала їх з душевним трепетом, дуже відповідально та з високим емоційним піднесенням. Під її керівництвом було підготовлено збірник статей "Мікроорганізми як чинники пошкодження пам'яток історії і культури" (1998). Вивчення мікроскопічних грибів з метою захисту історичних монументальних та музейних пам'яток України від біологічних пошкоджень проводилось у складі декількох міжнародних проєктів за підтримки Міжнародної фундації INTAS (1994–1997), в яких Тетяна Олексіївна була керівником групи виконавців від України. У 2002 р. в Інституті мікробіології та вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України вона захистила дисертацію на тему "Мікроорганізми як чинники пошкодження творів станкового живопису музейного фонду України" на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук (наук. керівник – д-р біол. наук, проф. Н. М. Жданова).

У відділі систематики та фізіології Інституту мікробіології та вірусології ім. Д. К. Заболотного (2001–2004), а також на біологічному факультеті – у подальшому Навчально-науковому центрі "Інститут біології та медицини" – обіймала посади наукового співробітника, завідувача НДЛ, старшого наукового співробітника. Під керівництвом Тетяни Олексіївни було здійснено ряд ґрунтовних досліджень із наданням відповідних практичних рекомендацій, пов'язаних із розв'язанням проблем біопшкодження багатьох об'єктів, зокрема різних музейних колекцій, книг та приміщень Національної наукової бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України, фонди якої постраждали від аварії в 2002 р.; фондосховища зі збереження архівних, кіно- та фотодокументів (2004–2005); приміщень та цінних паперів Національного банку України (2007); приміщень і книг, зокрема стародруків, Національної бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2016). Для працівників архівних установ та бібліотек за безпосередньої участі Тетяни Олексіївни було підготовлено методичні рекомендації "Ураження документів плісєневими грибами та заходи з охорони праці під час роботи з ушкодженими документами", "Дослідження впливу біоцидних препаратів на старіння реставраційних паперів". У 2017 р. Т. О. Кондратюк була науковим керівником та відповідальним виконавцем теми з проведення мікологічного обстеження стін із живописом у Софійському соборі (XI ст.) – пам'ятки архітектури і монументального живопису, об'єкта Світової спадщини ЮНЕСКО № 527. Тетяна Олексіївна визначила основні причини, які сприяли виникненню та розвитку біопшкоджень настінного живопису в Софійському соборі, охарактеризований комплекс мікроорганізмів-деструкторів, терміново розроблені та надані відповідні рекомендації, здійснення яких дозволило значно поліпшити ситуацію в музеї.

За ініціативи та безпосередньої участі Т. О. Кондратюк було започатковано та створено "Колекцію культур мікроміцетів-пошкоджувачів", яку в березні 2012 р. зареєстровано як частину мікологічної колекції в Міжнародній базі колекцій мікроорганізмів (WDCM 1000, акронім колекції – FCKU). Наявність в Колекції мікроскопічних грибів – актив-

них деструкторів – дозволяє здійснювати дослідження виробів і матеріалів на грибостійкість та стійкість до впливу різних чинників. Тісна співпраця (з 2014 р.) із ДУ "Національний антарктичний науковий центр" дозволила поповнити Колекцію ізолятами міцеліальних грибів, дріжджів та бактерій, вилучених зі зразків мохів, лишайників, ґрунтів, скельної породи, що отримані в українських антарктичних експедиціях. Із антарктичних зразків ізолювано та включено до Колекції мікроскопічні гриби – продуценти ліпідів, каротиноїдів, меланіну, а також мікроорганізми з яскраво вираженими антагоністичними властивостями та стійкі до впливу токсичних металів. Із 2013 р. окремим напрямом досліджень Тетяни Олексіївни під керівництвом д-ра біол. наук, проф. Т. В. Берегової є чорні дріжджоподібні гриби нового роду *Pseudonadsoniella* та нового виду *Pseudonadsoniella brunnea*. Принципова відмінність *Ps. brunnea* від інших відомих продуцентів меланіну – *екскреція пігменту в культуральне середовище*, що полегшує процес його виділення та дозволяє отримувати меланін високої якості.

Т. О. Кондратюк опубліковано близько 150 наукових публікацій, з яких 7 монографій та монографічних видань, і близько 70 статей в періодичних виданнях. Тетяна Олексіївна є співавтором навчального посібника "Геохімічна діяльність мікроорганізмів та її прикладні аспекти" (2008), в якому є автором окремого розділу "Біопошкодження виробів та матеріалів, спричинені мікроскопічними грибами".

Висока вимогливість до себе, постійне прагнення до самовдосконалення та саморозвитку, відповідальність та уміння приймати необхідні безкомпромісні рішення у відповідних ситуаціях притаманні Т. О. Кондратюк завдяки її життєвій позиції, яка формувалась ще з дитинства у дружніх та теплих відносинах з її батьком Олексієм Івановичем, кадровим військовим офіцером. Тетяна Олексіївна завжди тепло та зі щирою повагою згадує своїх вчителів – д-ра біол. наук Е. З. Коваль, канд. біол. наук Н. Л. Ребрікову, д-ра біол. наук, проф. Н. М. Жданову. Вона також була рада співпраці з такими студентами та аспірантами, як Рибчинська О. М., Крупська Ю. А., Скребовська С. В., Мирошник О. В., Мартиненко С. В., Калініченко А. І., які виконували під її керівництвом курсові та дипломні роботи.

Різноманітність інтересів Т. О. Кондратюк вміщує захопленість її художньою літературою, поезією, музикою.

З нагоди ювілею бажаємо Тетяні Олексіївні міцного здоров'я, притаманного їй оптимізму і натхнення для оформлення великого наукового доробку до друку, а також передавати набутий досвід роботи наступним поколінням молодих мікологів та здійснення інших мрій.

Підписано до друку 01.11.19

УДК 94(477)(03)+(092)

М. Мусієнко, д-р біол. наук, проф., акад. НААН України,
Л. Остапченко, д-р біол. наук, проф.,
Н. Таран, д-р біол. наук, проф.,
Л. Бацманова, канд. біол. наук, ст. наук, співроб.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

МИНУЛЕ В СЬОГОДЕННІ ЗАРАДИ МАЙБУТНЬОГО: ІМПЕРАТОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ СВ. ВОЛОДИМИРА – КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА: ГЕНЕЗИС АГРАРНОЇ НАУКИ І ОСВІТИ (1834–2019)

Наведено історичний нарис розвитку аграрної науки та освіти в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за період 1834–2019 рр.

Ключові слова: аграрна наука, освіта, історія.

Починаючи з 50-х років XIX ст., назвичайно актуальними стали науково-теоретичні проблеми сільськогосподарської науки, освіти та практики, розв'язання яких забезпечувало викладання різних аграрних дисциплін при багатьох європейських університетах, у яких функціонували різнофахові сільськогосподарські кафедри. На теренах сучасної України вища сільськогосподарська наука і освіта була започаткована на фахових кафедрах університетів, уперше в Імператорському університеті Св. Володимира, пізніше – в Харківському, Новоросійському та Київському політехнічному інституті [1]. Отже, в Києві існувало два вищих освітніх заклади: Університет Св. Володимира і Київський політехнічний інститут, які успішно надавали вищу агрономічну освіту. У різні періоди розвитку назва кафедр і зміст сільськогосподарських предметів в них змінювалися залежно від вимог часу. Як відомо, персональний статут для Університету Св. Володимира був затверджений 25 грудня 1833 р. у складі двох факультетів – філософського і юридичного. Філософський факультет мав два відділи: історико-філологічний та фізико-математичний [2–4]. Предмети сільськогосподарського профілю викладалися разом з іншими природничими науками фізико-математичного відділення. Уже з першого року заснування серед 13-ти кафедр філософського факультету була кафедра технології, сільського господарства, лісівництва та архітектури [5]. Вагому роль у її відкритті

відіграв перший ректор університету М. О. Максимович, який надавав великого значення розвитку сільськогосподарської освіти серед українського населення. Проте він уже мав власний досвід у викладанні ботанічних дисциплін із основами сільського господарства у Московській землеробській школі, будучи професором Московського університету.

Першим завідувачем кафедри став німець – Едуард Осипович (Карл-Вільгельм) Мерц [6]. На жаль, роки його керівництва кафедрою (1834–1849), де він читав три дисципліни – технологію, сільське господарство та лісівництво – для розвитку сільськогосподарської науки та освіти були майже безрезультатними (причини – незнання мови, відсутність професійних навичок тощо). Та вже з 1849 по 1851 рр. під керівництвом професора Г. Якубовського стан справ на кафедрі дещо поліпшився [7].

Упродовж 1851–1878 рр. кафедрою керував професор С. М. Ходецький [8]. Після закінчення Санкт-Петербурзького університету (1842) він вдосконалював знання за кордоном (Англія, Німеччина, Голландія, Швейцарія, 1842–1844) Із 1852 р. С. М. Ходецький екстраординарий, а з 1854 р. – ординарний професор по кафедрі сільського господарства та лісівництва Університету Св. Володимира. Нарешті, згідно з новим університетським статутом, у 1883 р. на фізико-математичному факультеті створюється кафедра аг-